

Araştırma

2024; 33(1): 74-82

COVID-19 PANDEMİ DÖNEMİNDE OKUL ÖNCESİ ÇOCUĞU OLAN EBEVEYNLERİN ÇOCUK İHMAL VE İSTİSMARINA YÖNELİK FARKINDALIKLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ
EVALUATION OF AWARENESS RELATION TO CHILD NEGLECT AND ABUSE AMONG PARENTS OF PRESCHOOL CHILDREN DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Fatma YILDIRMIŞ¹, Zehra ÇALIŞKAN²

¹Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı, Nevşehir

²Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Semra ve Vefa Küçük Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Nevşehir

ÖZ

Bu çalışma Covid-19 pandemi döneminde okul öncesi çocuğu olan ebeveynlerin çocuk ihmal ve istismarına yönelik farkındalıklarını değerlendirmek amacıyla yapılmıştır. Tanımlayıcı nitelikte yapılan çalışma, okul öncesi (3-6 yaş) dönemde çocuğu olan ebeveynlerle yürütülmüştür (n=260). Etik kurul ve ebeveynlerin onamı alınan çalışmada veriler, Google Formlar aracılığıyla oluşturulan Anket Formu ve 'Ebeveynlerin Çocuk İhmal ve İstismarı Farkındalığı Ölçeği' (EFİÇÖ) ile çevrimiçi (online) olarak toplanmıştır. Çalışmaya katılan ebeveynlerin %66.2'sinin anne, % 33.8'inin babalardan oluştuğu belirlenmiştir. Ebeveynlerin %32.3'ünün pandemi döneminde çocuklarına karşı tahammülünün azaldığı, % 38.1'inin çalışma süresinin arttığı tespit edilmiştir. Ebeveynlerin EFİÇÖ'dan aldıkları toplam puan ortalamasına (165.91±18.50) göre farkındalık düzeylerinin 'iyi' olduğu saptanmıştır. Babaların, ilköğretim mezunu ve altında eğitimi olanların, genç yaş (20-25 yaş), tek ebeveyn olanların, ilçede ikamet edenlerin, gelir durumu orta-düşük olanların, EFİÇÖ toplam puan ortalamalarının daha düşük olduğu saptanmıştır (p<0.05). Bu çalışmada babaların, eğitim ve gelir düzeyi düşük, yaşı genç, tek ebeveyn olan, ilçede yaşayan ebeveynlerin çocuklarına yönelik ihmal ve istismar farkındalıklarının daha az olduğu tespit edilmiştir. Sağlık profesyonellerinin, riskli aile ve çocukları belirleyerek gözlemlemesi ayrıca ebeveynlerin çocuk ihmal ve istismarı farkındalıklarını arttırmaya ve çocuklarıyla etkin iletişime geçebilmelerine yönelik eğitim ve danışmanlık vermesi önerilebilir.

Anahtar kelimeler: COVID 19, çocuk ihmal, çocuk istismarı, ebeveyn çocuk ilişkileri

ABSTRACT

This study was conducted to evaluate the awareness of parents have preschool children regarding child neglect and abuse during the Covid-19 pandemic period. The analytical study was conducted with parents who have children in the preschool period (3-6 years old) (n=260). In the study, ethics committee and parents' approval was obtained, data were collected as online with the Survey Form created via Google Forms and the 'Parent's Awareness of Child Neglect and Abuse Scale' (CNAASP). Of the parents in the study; 66.20% were mothers and 33.80% were fathers. It is determined that 32.30% of parents' tolerance decreased towards their children and 38.10% of their working hours increased during the pandemic period. According to the parents' mean total score of CNAASP (165.91±18.50), their awareness level was 'good'. Fathers, those with primary school education or less, young age (20-25 years), single parents, those residing in the district, those with medium-low income had lower CNAASP mean total score (p<0.05). It is determined that fathers, parents with low education and income levels, young age, single parents, and living in the district were less aware of neglect and abuse towards their children. It is suggested that health professionals should identify and observe risky families and children and provide training and consultancy to increase parents' awareness of child neglect and abuse and enable them to communicate effectively with their children.

Keywords: COVID 19, child abuse, child neglect, parent-child relations

*: Pediatrik Rehabilitasyonda Güncel Yaklaşımlar Kongresi, 5-6 Kasım 2022, Denizli, Türkiye kongresinde sözel bildiri olarak sunulmuştur.

Makale Geliş Tarihi : 03.05.2023

Makale Kabul Tarihi: 03.11.2023

Sorumlu Yazar: YL Öğrencisi, Fatma YILDIRMIŞ, nursesatma@gmail.com, 0000-0003-4832-9043, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı, Nevşehir

Yazarlar: Doç. Dr. Zehra ÇALIŞKAN, zcaliskan26@gmail.com, 0000-0002-4726-5052

GİRİŞ

Çocuk istismarı, güçlü ya da güvenilir bir kişi tarafından çocuğa fiziksel veya duygusal olarak kötü muamelede bulunulması; çocuğun sağlığına, yaşamına, gelişimine veya onuruna zarar verme olasılığının bulunduğu eylemlerdir.¹ Bu eylemler çocukların bedensel, zihinsel ve duygusal sağlıklarını ciddi şekilde etkileyebilir ve uzun süreli hasarlara neden olabilir.² Çocuk ihmali ise, ebeveynlerin çocuklarını yetiştirebilmeleri için yapması gereken iyi şeyleri yapmadığı pasif eylemler olarak nitelendirilmektedir.³ Ebeveynlerin, çocuklarını her açıdan sağlıklı büyütebilmeleri, çocuklarının gelişimlerini etkin takip edebilmeleri için sahip olması gereken sorumluluklar ve farkındalıklar bulunmaktadır.⁴ İhmal-istismar farkındalığı, ebeveynlerin çocuk ihmal ve istismarına yönelik fikirleri ve bilgi birikimleri olarak bilinmektedir.⁵ Bu farkındalığın artırılması olası çocuk ihmal ve istismar risklerinin önlenmesi açısından oldukça önemlidir.⁶ Çocuk ihmal ve istismar oranlarının yüksek olduğu bilinmekle birlikte, yapılan çalışmalarla elde edilen verilerin sadece tespit edilebilen ve görülebilen veriler olduğu, gözden kaçan ve nicel verilere yansımaya ihmal-istismar vakalarının da olduğu bildirilmektedir.⁷ Tar ve Çetintaş (2022)'in çalışmasında da belirttiği gibi dünyada 2-4 yaş arası her 4 çocukta 3'ü ebeveynleri ya da bakım vericileri tarafından psikolojik ya da fiziksel olarak istismar edilmektedir.⁷ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2019 yılı verileri, ülkemizde 250 bin çocuğun istismara uğradığını, son 10 yılda çocuk istismarı ile ilgili davaların 3 kat arttığını, şiddete maruz kalan 206 bin 498 çocuğun %15,2'sinin cinsel suçlardan mağdur olduğunu göstermektedir.⁸ Şiddeti Önleme ve Rehabilitasyon Derneği (İMDAT) raporlarında ise, 2006 yılında %42,5 olan istismar mağduru çocuk oranları, 2016 yılında %58,8'e yükselmiştir.⁹ Çocuk ihmal ve istismarına maruz kalan çocuk sayısı 2014 yılından 2016 yılına kadar %33,0 artış göstermiştir.¹⁰ Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) 2019 yılı raporunda, Türkiye'de 18 yaş altı çocukların yaklaşık %38'inin şiddet, istismar, ihmal veya farklı şekillerde kötü muamele gördüğü belirtilmiştir. Dünya genelinde, UNICEF'in 2019 yılında yayımladığı bir diğer raporda, 18 yaş altı çocukların yaklaşık dörtte birinin (yaklaşık 690 milyon çocuk) fiziksel, duygusal veya cinsel istismara maruz kaldığı veya ihmal edildiği belirtilmiştir. Bu rakamlar Covid-19 pandemi dönemi öncesi çocuk ihmal ve istismarının ne kadar yaygın olduğunu göstermektedir.¹¹ Covid-19 salgını ile başlayan pandemi döneminde de bu artışın devam ettiği belirtilmektedir.¹² Pandemi öncesinde, dünya genelinde çocuk istismarı ve ihmali yaygın bir sorunken; pandemi nedeniyle evde kalan ailelerin stresi ve endişesi artmış, ekonomik zorluklar yaşanmış, çocukların okullarından ve sosyal ortamlarından uzak kalmış olması nedeniyle korunmasız kaldığı durumlar ortaya çıkmıştır. UNICEF raporlarına göre, Covid-19 sürecinin getirdiği olduğu olağanüstü haller ve kısıtlamalarla çocuklara yönelik ihmal, istismar ve şiddet riskinin yükseldiği bildirilmiştir.¹³ Aslan'ın çalışmasında da Türkiye'de çocuk istismarı vakalarının arttığına dair veriler incelenmiş ve pandemi döneminde bu artışın daha da belirgin hale geldiği vurgulanmıştır.¹⁴ Öyle ki artan aile içi şiddet raporları da bunu göstermektedir.^{15,16} Covid-19 süreci çocuk ihmal ve istismar riskini artırabilen eşitsizlikler ve sosyo-ekonomik

stres faktörlerini de beraberinde getirmiştir.^{17,18} Bazı ülkeler olası kısıtlamalarla, çocuk ihmal ve istismarı ile aile içi şiddette artış yaşanabileceğini ön görerek ilköğretim ve çocuk bakım evlerinin kapatılmaması kararını almışlardır.¹⁹ Pandemi sürecinde kaygı ve stresle birlikte ev içi şiddet olgularında da artış olduğu gözlemlenmiş,²⁰⁻²² boşanma oranlarında da artış olduğu bildirilmiştir.²³ Yapılan çalışmalar, ev içi şiddetin yaşandığı evlerdeki çocukların normal nüfusa göre daha fazla istismar ve ihmal riski taşıdığını göstermiştir.²² Çocuk ihmal ve istismarına neden olan risk etmenleri arasında aile, kültür, yaşanan çevre ve çocuğa ait faktörler yer almaktadır. Çocuğa ait faktörler arasında, çocuğun erken doğumu, sürekli nedensiz ağlaması, kronik hastalığının olması, fiziksel ve gelişimsel geriliklerin olması gibi etmenler bulunmaktadır.²⁴ Bir toplumun geleceğini sağlamak zeminler üzerinde kurabilmesi ve ilerleme gösterebilmesi için çocukların bedensel, ruhsal ve fiziksel olarak sağlıklı bir şekilde büyümesi ve gelişmesi gerekmektedir.⁷ Çocukların büyüme, gelişme, olgunlaşma ve kişilik gelişiminin önemli bir evresini teşkil eden okul öncesi dönemin sağlıklı ve verimli bir şekilde geçirilebilmesi önemlidir.²⁵ Toplum sağlığını koruma ve geliştirmede hemşirelik mesleğinin önemi yadsınamaz bir gerçektir.²⁶ Ebeveynlerin çocuk ihmal ve istismarına yönelik farkındalıklarının değerlendirilmesi; geleceğin yetişkinleri olan günümüz çocuklarının sağlıklı birer birey olarak yetişmeleri, onların ihmal ve istismar riskinden korunmaları açısından oldukça önemlidir.²⁷ O nedenle bu çalışma, pandemi döneminde okul öncesi çocuğu olan ebeveynlerin çocuk ihmal ve istismarına yönelik farkındalığını değerlendirmek amacıyla planlanmış, çalışma sonuçlarının literatüre katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Çalışmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

-Covid-19 pandemi döneminde okul öncesi (3-6 yaş grubu) çocuğu olan ebeveynlerin çocuk ihmal ve istismarına yönelik farkındalığı ne düzeydedir?

-Covid-19 pandemi döneminde okul öncesi (3-6 yaş grubu) çocuğu olan ebeveynlerin çocuk ihmal ve istismarına yönelik farkındalığını etkileyen faktörler nelerdir?

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın türü

Çalışma analitik türde olup, Şubat-Haziran 2021 tarihleri arasında 3-6 yaş grubu en az 1 çocuğu olan ebeveynlerle yürütülmüştür.

Araştırmanın örnekleme

Çalışmada örneklem hesabına gidilmeyip, belirtilen tarihler arasında araştırmaya dâhil edilme koşullarını karşılayan tüm ebeveynler çalışmaya alınmıştır (n=260)

Araştırmaya alınma kriterleri

Araştırmaya alınma kriterleri arasında; ebeveynlerin 3-6 yaş grubunda en az bir çocuğunun olması, çalışmanın yapılması için onam vermesi, çalışmaya katılmayı gönüllü olarak kabul etmesi yer almaktadır.

Verilerin toplanması

Araştırmada, pandemi koşulları nedeniyle 3-6 yaş grubu çocuğu olan ebeveynlerle yüz-yüze görüşme imkânı olmadığından sosyal medya ve diğer iletişim platformlarından duyurular yapılmış, kartopu örnekleme ile çalışma grubuna ulaşılması hedeflenmiştir. Kartopu örneklemede, 3-6 yaş grubu çocuğu olan ve araştırmaya katıl-

mayı kabul eden ebeveynler üzerinden bireylere ulaşılmıştır. Veriler, Google Formlar aracılığıyla çevrimiçi web tabanlı oluşturulan 'Anket Formu' ve 'Ebeveynlerin Çocuk İhmal ve İstismarı Farkındalığı Ölçeği' (EFİÇÖ) kullanılarak toplanmıştır. Ebeveynler, gönderilen bağlantıda ilk olarak çalışmanın bilgilendirilmiş onam formunu görmüşlerdir. Onam formunda araştırmanın amacı ve yöntemi kısaca anlatılmış, verilerin gizli tutulacağı yalnızca bilimsel amaçlı kullanılacağı açıklanmıştır. Gönüllülük ilkesine dayanılarak, ebeveynlerin araştırmaya katılıp katılmamakta özgür oldukları belirtilmiştir. Çalışmaya katılmayı onaylayan ebeveynler elektronik ortamda gönüllü olduklarını teyit ettikten sonra anket formu ve ölçeği doldurma aşamasına geçmişlerdir. Anket formu ve ölçeği toplam 301 ebeveyn doldurmuştur, çalışma sonrasında formlar incelendiğinde 41 form eksik veri nedeniyle değerlendirilememiştir. Sonuç olarak 260 ebeveyn ile veri toplama süreci tamamlanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Veriler, Google Formlar aracılığıyla çevrimiçi web tabanlı oluşturulan 'Anket Formu' ve 'Ebeveynlerin Çocuk İhmal ve İstismarı Farkındalığı Ölçeği' (EFİÇÖ) kullanılarak toplanmıştır.

Anket Formu

İlgili literatür doğrultusunda^{7,10,28,29} oluşturulan anket formunda, ebeveynlerin ve çocukların sosyodemografik özellikleri ile ebeveynlerin çocukları ile ilişkilerini, pandemi sürecinde ebeveynlerin çocuklarına karşı tahammül durumlarını değerlendirmeye yönelik soruları içeren toplam 27 soru yer almaktadır.

Ebeveynlerin Çocuk İhmal ve İstismarı Farkındalığı Ölçeği' (EFİÇÖ)

Ebeveynlerin çocuk ihmal ve istismarı farkındalığını ölçmeye yarayan ölçek, Ünal ve Boz tarafından geliştirilmiştir.³⁰ Ölçek, "1 (Kesinlikle Katılmıyorum), 2 (Katılmıyorum), 3 (Kararsızım), 4 (Katılıyorum), 5 (Kesinlikle Katılıyorum)" şeklinde 5'li likert tiptedir. Ölçekte 45 madde ve 5 alt boyut; Genel Bilgi (12 madde), Fiziksel İstismar (6 madde), Duygusal İstismar (15 madde), Cinsel İstismar (8 madde) ve İhmal (4 madde) bulunmaktadır. Ölçekten en az 45, en fazla 225 puan alınabilmektedir (Cronbach alfa 0.80). Puanın yükselmesi ebeveynin çocuk ihmal ve istismar farkındalığının yüksek olduğu anlamına gelmektedir.⁵ Bu çalışmada ölçeğin Cronbach alfa değeri 0.817 olarak bulunmuştur.

Verilerin Değerlendirilmesi

Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde IBM SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 22.00 paket programından yararlanılmıştır. Verilerin tanımlayıcı istatistikleri olarak yüzde değerler, aritmetik ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerleri verilmiştir. Verilerin normal dağılıma uygunluğu Shapiro-Wilk testi ve Q-Q grafikleri ile değerlendirilmiş, veriler normal dağılım gösterdiğinden parametrik testler kullanılmıştır. Bağımsız iki grup karşılaştırmalarında, bağımsız gruplarda t-testi (Independent Samples t test), ikiden fazla bağımsız grup karşılaştırmalarında tek yönlü varyans analizi (one way ANOVA) kullanılmıştır. Varyans homojenliği Levene testi ile değerlendirilmiştir. Varyansların homojen olduğu görüldüğünden çoklu karşılaştırmalarda anlamlı farkın çıktığı durumlarda, bu farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için Tukey testinden yararlanılmıştır. İstatistiksel önemlilik düzeyi $p < 0.05$ olarak kabul edilmiştir.

Araştırmanın Etik Yönü

Bu çalışma, Helsinki Deklarasyonu Prensiplerine uygun olarak yürütülmüştür. Araştırmanın yürütülebilmesi için Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurul'undan (12.02.2021 tarih ve 2100006059 sayılı) ve araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden ebeveynlerden elektronik ortamda onam alınmıştır. Ayrıca çalışmada kullanılan "Ebeveynlerin Çocuk İhmal ve İstismarı Farkındalığı Ölçeği" için yazarlardan gerekli izin e-posta yoluyla alınmıştır.

BULGULAR

Çalışmaya katılan ebeveynlerin %49.2'si tek çocuk sahibi olup çocukların %10.0'ında kronik hastalık bulunmaktadır. Ebeveynlerin, %66.2'si çocuğun annesi, %35.4'ü 26-31 yaş arasındadır ve %31.5'i lisans düzeyinde eğitim almıştır. Ayrıca katılımcıların %12.3'ü tek ebeveyn olup, %36.9'u ilçede yaşamakta, %85.8'i çekirdek aileye sahiptir. Ebeveynlerin %12.7'si gelirlerini az olarak algıladıklarını, %38.1'i pandemi sürecinde çalışma sürelerinin arttığını ifade etmiştir. Ebeveynlerin %32.3'ü pandemi döneminde çocuklarına karşı tahammüllerinin azaldığını belirtmiştir. Ebeveynlerin çocuklarına sinirlendikleri zaman, %11.50'i fiziksel, %37.7'si sözel tepki verdiğini ifade etmiştir. Ayrıca, ebeveynlerin %82.3'ü çocuklarını cezalandırma yönteminin sözel olduğunu, %25.'i ise çocuklara karşı aşırı koruyucu bir tavır sergilediğini belirtmiştir (Tablo 1).

Ebeveynlerin Çocuk İhmal ve İstismarı Farkındalık Ölçeği alt boyut ve toplam ölçek puanları Tablo 2 'de verilmiştir. Ebeveynlerin Genel Bilgi puan ortalamalarının 40.70 ± 5.19 , Fiziksel İstismar puan ortalamalarının 22.62 ± 3.38 , Duygusal İstismar puan ortalamalarının 57.82 ± 7.74 , Cinsel İstismar puan ortalamalarının 30.37 ± 4.30 , İhmal puan ortalamalarının 14.40 ± 2.61 olduğu saptanmıştır. Ebeveynlerin EFİÇÖ toplam puan ortalamalarının 165.91 ± 18.50 olduğu belirlenmiştir (Tablo 2).

Tablo 3'e göre; babaların, ilköğretim mezunu ve altında eğitimi olanların, 20-25 yaş arasında, tek ebeveyn olanların, ilçede ikamet edenlerin, gelir durumu orta-düşük olanların, EFİÇÖ toplam puan ortalamalarının daha düşük ve gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak önemli olduğu belirlenmiştir (sırasıyla; $p < 0.001$, $p = 0.003$, $p < 0.001$, $p = 0.001$, $p = 0.017$, $p < 0.001$). Çocuğunda kronik bir hastalık olan ebeveynlerin EFİÇÖ toplam puan ortalamalarının daha yüksek olduğu ($p < 0.05$), ailedeki çocuk sayısının EFİÇÖ toplam puanı üzerinde etkisinin olmadığı ($p > 0.05$) saptanmıştır (Tablo 3).

TARTIŞMA

Ebeveynlerin çocuk ihmal ve istismarına yönelik farkındalıklarının değerlendirilmesi; geleceğin yetişkinleri olan günümüz çocuklarının sağlıklı birer birey olarak yetişmeleri, onları olası risk etmenlerinden koruması ve var olan olumsuz şartların iyileştirilmesi için önem arz etmektedir. Bu çalışmada, pandemi döneminde okul öncesi çocuğu olan ebeveynlerin çocuk ihmal ve istismarına yönelik farkındalıklarını değerlendirmek amaçlanmıştır.

Pandemi dönemi, ebeveynleri ve çocukları pek çok yönüyle etkileyen krizli bir dönemdir. Pandemi döneminin getirdiği bazı yenilikler ve olumsuz durumlar, ebeveyn-

Tablo 1. Çocuğun ve ebeveynlerinin tanıtıcı özellikleri ile pandemi döneminde ebeveynlerin çocuklarına yönelik tutumları (n: 260)

Özellikler		n	%
Aile Bilgileri			
Ailedeki çocuk sayısı	1 çocuk	128	49.2
	2 çocuk	97	37.3
	3 ve üzeri sayıda	35	13.5
Çocuklarda kronik hastalık varlığı	Evet	26	10.0
	Hayır	234	90.0
Ebeveyn	Baba	172	66.2
	Anneler	88	33.8
Yaş	20-25 yaş	57	21.9
	26-31 yaş	92	35.4
	32-37 yaş	82	31.5
	38 yaş ve üzeri	29	11.2
Eğitim Durumu	İlköğretim ve altı	29	11.2
	Lise	72	27.7
	Ön lisans	30	11.5
	Lisans	82	31.5
	Lisansüstü	47	18.1
Medeni durum	Evli	228	87.7
	Tek ebeveyn	32	12.3
Yaşadığı yer	İlçe	96	36.9
	İl	164	63.1
Aile tipi	Çekirdek	223	85.8
	Geniş	31	11.9
	Parçalanmış	6	2.3
Algılanan gelir durumu	Az	33	12.7
	Orta	103	39.6
	İyi	104	40.0
	Çok iyi	20	7.7
Çalışma durumu	Çalışan	204	78.5
	Çalışmayan	56	21.5
Pandemide çalışma süresi (n=204)	Arttı	77	38.1
	Azaldı	58	28.1
	Değişmedi	69	33.8
Pandemide ebeveynlerin çocuklarına tahammülü	Arttı	70	26.9
	Değişmedi	106	40.8
	Azaldı	84	32.3
Ebeveynlerin çocuklarına sinirlendikleri zaman verdikleri tepkiler			
Çocuklara fiziksel tepki	Evet	30	11.5
	Hayır	230	88.5
Çocuklara sözel tepki	Evet	98	37.7
	Hayır	162	62.3
Çocukları cezalandırma yöntemi	Fiziksel	10	3.8
	Sözel	214	82.3
	İhmal	12	4.6
	Cezalandırmıyor	24	9.2
Ebeveynlerin çocuklarına tavrı	Sevecen	148	56.9
	Aşırı koruyucu	65	25.0
	Biraz ilgisiz	3	1.2
	Bazen iyi bazen kötü	44	16.9
Toplam		260	100.0

Tablo 2. Ebeveynlerin çocuk ihmal ve istismarı farkındalık ölçeği alt boyut ve toplam ölçek puanları

Çocuk İhmal ve İstismarı Farkındalık Ölçeği	$\bar{X} \pm Sd$
Genel Bilgi	40.70±5.19
Fiziksel İstismar	22.62±3.38
Duygusal İstismar	57.82±7.74
Cinsel İstismar	30.37±4.30
İhmal	14.40±2.61
EFİÇO Toplam	165.91±18.50

\bar{X} : ortalama, Sd: Standart sapma,

Tablo 3. Ebeveynlerin ve çocukların tanıtıcı özellikleri ile ErişÖ alt boyut ve toplam ölçek puanları (n:260)

Özellikler	n	Genel Bilgi \bar{X} ±Sd	Fiziksel İstismar \bar{X} ±Sd	Duyusal İstismar \bar{X} ±Sd	Ginsel İstismar \bar{X} ±Sd	İhmal \bar{X} ±Sd	ErişÖ Toplam \bar{X} ±Sd
Ebeveyn							
Anne	172	41.81±5.08	22.99±3.29	59.45±7.23	31.05±4.08	14.51±2.59	169.81±17.62
Baba	88	38.51±4.71	21.91±3.44	54.63±7.75	29.03±4.42	14.19±2.65	158.27±17.88
<i>t</i> , <i>p</i>		5.084; <0.001	2.462; 0.014	4.970; <0.001	3.667; <0.001	0.932; 0.352	4.974; <0.001
Çocuk sayısı							
1 çocuk	128	40.23±4.89ab	22.98±3.50	58.04±7.40	30.53±4.32	14.55±2.52	166.32±17.88
2 çocuk	97	41.84±5.46a	22.21±3.54	57.71±8.35	30.74±4.18	14.27±2.67	166.76±20.32
3 ve üzeri sayıda çocuk	35	39.26±5.00b	22.49±2.20	57.29±7.35	28.74±4.32	14.26±2.79	162.03±15.15
<i>F</i> , <i>p</i>		4.315; 0.014	1.475; 0.231	0.143; 0.867	3.007; 0.051	0.378; 0.686	0.904; 0.406
Çocuklarda kronik bir hastalık varlığı							
Evet	26	42.31±5.71	23.73±3.29	61.04±7.33	31.15±4.99	15.46±2.73	173.69±20.21
Hayır	234	40.52±5.11	22.50±3.37	57.46±7.71	30.28±4.22	14.29±2.57	165.04±18.14
<i>t</i> , <i>p</i>		1.675; 0.095	1.770; 0.078	2.257; 0.025	0.981; 0.398	2.196; 0.029	2.280; 0.023
Yaş							
20-25 yaş	57	38.09±4.41a	22.04±3.69	54.23±8.16a	29.19±4.39	14.46±2.55	158.00±17.82a
26-31 yaş	92	41.10±5.30b	22.91±3.41	58.90±7.26b	30.42±4.69	14.70±2.52	168.03±18.69b
32-37 yaş	82	41.82±5.16c	22.63±3.33	59.28±7.54b	30.91±4.08	14.17±2.81	168.82±18.53b
38 yaş ve üzeri	29	41.38±4.83c	22.83±2.73	57.28±6.91b	30.97±2.93	14.03±2.41	166.48±15.33b
<i>F</i> , <i>p</i>		6.865; <0.001	0.836; 0.475	6.053; 0.001	2.079; 0.103	0.802; 0.493	4.761; 0.003
Eğitim durumu							
İlköğretim ve altı	29	38.28±4.57a	21.21±2.66a	53.24±7.77a	27.45±3.88a	14.24±2.55	154.41±15.26a
Lise	72	38.63±4.77a	21.88±3.58a	55.58±8.72b	28.92±4.05b	14.33±2.71	159.33±18.47b
Ön lisans	30	41.77±4.44b	23.73±3.47b	60.87±5.36c	30.73±4.14c	14.30±2.79	171.40±16.52c
Lisans	82	42.35±5.24b	23.09±3.23b	59.50±7.15c	31.62±4.04c	14.46±2.49	171.02±18.19c
Lisansüstü	47	41.79±5.07b	23.13±3.24b	59.17±6.37c	31.98±3.99c	14.57±2.66	170.64±16.24c
<i>F</i> , <i>p</i>		8.196; <0.001	3.771; 0.005	7.154; <0.001	10.084; <0.001	0.113; 0.978	9.078; <0.001
Medeni durum							
Evlü	228	41.14±5.13	22.71±3.33	58.43±7.36	30.63±4.30	14.40±2.58	167.32±18.16
Tek ebeveyn	32	37.56±4.59	21.97±3.68	53.44±8.99	28.50±3.84	14.41±2.84	155.88±18.02
<i>t</i> , <i>p</i>		3.739; <0.001	1.171; 0.243	3.492; 0.001	2.657; 0.008	-0.006; 0.996	3.340; 0.001
Yaşadığı yer							
İlçe	96	39.22±5.06	22.51±3.43	56.6±8.68	29.47±4.49	14.53±2.40	162.33±18.83
İl	164	41.56±5.08	22.69±3.35	58.52±7.06	30.90±4.11	14.33±2.73	168.00±18.03
<i>t</i> , <i>p</i>		-3.593; <0.001	-0.411; 0.681	-1.932; 0.067	-2.613; 0.010	0.602; 0.534	-2.406; 0.017
Gelir durumu algısı							
Az	33	38.73±4.30a	22.91±3.31ab	56.70±7.42ab	29.70±4.75ab	14.58±2.88	162.61±17.57a
Orta	103	40.10±5.25a	21.93±3.57a	56.12±8.58a	29.11±4.25a	14.11±2.66	161.36±19.59a
İyi	104	41.36±4.86b	22.97±3.17ab	58.92±6.67b	31.42±3.84b	14.57±2.45	169.24±16.20b
Çok iyi	20	43.60±6.35b	23.90±2.95b	62.65±6.11c	32.50±4.06c	14.80±2.75	177.45±18.12c
<i>F</i> , <i>p</i>		4.902; 0.002	2.901; 0.036	5.470; 0.001	7.472; <0.001	0.782; 0.505	6.542; <0.001

**a,b,c üst singelleri her bir grupta grup içi farklılığı göstermekte olup aynı harflerin yer aldığı ölçümler benzerdir. Bağımsız gruplarda t-testi ve tek yönlü Varjans analizi kullanılmıştır.

lerin çocuk ihmal ve istismar riskini arttırmaktadır. Bu çalışmada, ebeveynlerin %38.1'i pandemi döneminde çalışma saatlerinin arttığını, %32.3'ü de bu süreçte çocuklarına karşı tahammülünün azaldığını ifade etmişlerdir (Tablo 1). Pandemi döneminde, ebeveynlerin çalışma sürelerinin artması, evdeki stres düzeyini arttırmış,³¹ bu durum ebeveynlerin çocuklarının bakımı ve eğitimi için yeterli zaman, enerji ve kaynakları ayıramalarına neden olmuş olabilir. Ayrıca pandemi döneminde ebeveynlerin stres, kaygı ve depresyon gibi duygusal zorluklar yaşamaları onların tahammüllerinin azalmasına sebep olabilir.⁷ Bu nedenle, ebeveynlerin çocuklarına karşı sabırsız, öfkeli veya kontrol edilemeyen davranışlar sergilemelerine neden olmuş olabilir. Bu yüzden pandemi gibi olağanüstü durumlar dâhil tüm krizli süreçlerde ebeveyn tahammülü, çocuk istismarı ve ihmali yönünden dikkat edilmesi gereken bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ebeveynlerin çocuklarını yetiştirirken öğrendikleri/gördükleri, kullandıkları farklı disiplin yöntemleri ebeveynleri çocuk ihmal ve istismarına yönelik riskli hale getirebilir. Bu çalışmada, ebeveynlerin %11.5'i çocuklarına sinirlendikleri zaman fiziksel olarak tepki verdiklerini, %82.3'ü çocuklarını sözel, %3.8'i fiziksel olarak cezalandırma yöntemi kullandıklarını, çocuklarına bazen iyi bazen kötü (%16.9), biraz ilgisiz (%1.2) tavır sergilediklerini ilettikleri belirlenmiştir (Tablo 1). Bu durum, çocuk yetiştirirken ebeveynlerin kendi ailelerinden görmüş oldukları çocuk yetiştirme tutumları ve disiplin yöntemlerinin kendi çocuklarını yetiştirirken de kullandıklarını düşündürmektedir. Ayrıca bu çalışmanın verilerinin pandemi sürecinde toplanmış olması da bu durumda etkili olmuş olabilir. Ebeveynlerin çocuklarını yetiştirirken disiplin yöntemleri hakkında farkındalıklarını arttırmada danışmanlığa gereksinim duydukları söylenebilir.

Bu çalışmada, ebeveynlerin EFİÇÖ toplam ölçek puan ortalamasının (165.91±18.50), ölçekten alınabilecek en yüksek puana göre 'iyi' düzeyde olduğu, başka bir deyişle çocuk ihmal ve istismar farkındalıklarının yüksek olduğunu göstermektedir (Tablo 2). Çocukların her yönden sağlıklı şekilde büyümeleri, ebeveynlerinin farkındalıklarının yüksek olmasıyla ilişkili olmakla birlikte tek başına yeterli olmadığı düşünülmektedir. Ebeveynlerin çocuk yetiştirmede doğru davranışlar sergilemesi de çocukların sağlıklı büyümesinde oldukça önemlidir. Yapılan çalışmalarda, annelerin çocuk ihmal ve istismarına yönelik farkındalıklarının daha yüksek olduğu görülmektedir.^{5,32,33} Bu çalışmada da, literatürle benzer şekilde annelerin EFİÇÖ toplam ölçek puan ortalamasının, babalara göre daha yüksek olduğu (p<0.001, Tablo 3) belirlenmiştir. Çalışmalarda kadınların lehine anlamlı farklılık olması, annelerin çocuk bakımıyla daha fazla ilgileniyor olmasından, çocuklarına daha fazla zaman ayırmasından kaynaklanıyor olabilir. Ayrıca, kadınların genellikle çocukların bakımı ve eğitimiyle ilgilenmekten sorumlu olduğu sosyal normlar da bu durumu etkileyebilir. Annelerin, çocuklarının sağlığı ve güvenliği konusunda daha endişeli olmaları, daha fazla duygusal bağ kurmaları ve çocuklarının davranışlarını daha fazla gözlemlemeleri de bu durumu desteklemektedir. Sonuç olarak, her iki ebeveynin de çocuklarının sağlığı ve güvenliği konusunda eşit derecede farkındalığa sahip olmaları ve çocuk istismarına yönelik eşit derecede so-

rumluluk almaları istendik olandır. Babaların, çocuk ihmal ve istismar farkındalığı konusunda eğitim ve danışmanlık desteğine ihtiyaç duydukları söylenebilir.

Ebeveynlerin, çocuk ihmal ve istismar farkındalığını etkileyen bir başka faktör onların yaşlarıdır. Bu çalışmada genç yaş (20-25 yaş) ebeveynlerin, EFİÇÖ toplam ölçek puan ortalamalarının diğer yaş gruplarındaki ebeveynlere göre daha düşük olduğu saptanmıştır (p=0.003, Tablo 3). Yapılan çalışmalarda ebeveynlerin yaşlarının azalmasıyla ihmal ve istismara yönelik farkındalıklarının da azaldığı,⁵ çocuk ihmali ve istismarına yönelik olumsuz görüşlerinin olduğu,³⁴ ve istismar potansiyellerinin arttığı görülmektedir.³⁵ Bunun sebebi, genç ebeveynlerin daha az sabırlı ve daha stresli olmaları, bu nedenle de çocuklarına karşı daha agresif davranmaları olabilir. Ayrıca, bu konuda farkındalıklarının ve bilgi birikimlerinin az olması da bu durumda rol oynayabilir. Erken yaşta evliliklerin önüne geçmek, sağlık profesyonellerince küçük yaşta ebeveynleri çocuk ihmal ve istismar yönünden gözlemlemek, doğru davranışlar konusunda genç ebeveynleri desteklemek ve onlara danışmanlık hizmeti vermek, çocuk ihmal ve istismar farkındalığını artırmak konusunda önemlidir.

Ebeveynlerin eğitim durumları da çocuk ihmal ve istismar farkındalığı üzerinde etkilidir. Bu çalışmada, ilköğretim ve altı eğitim düzeyine sahip ebeveynlerin, EFİÇÖ toplam ölçek puan ortalamalarının diğer eğitim düzeylerine sahip ebeveynlere göre daha düşük olduğu saptanmıştır (p<0.001, Tablo 3). Çalışkan'ın çalışmasında da eğitim seviyesi düşük ebeveynlerin ihmal ve istismar açısından riskli grup olduğu belirlenmiştir.⁶ Benzer şekilde literatürdeki diğer çalışmalarda, eğitim seviyesinin artmasının çocuk ihmal ve istismar farkındalığını arttırdığı gösterilmektedir.^{35,36} Yüksek eğitim düzeyine sahip ebeveynlerin daha fazla bilgi ve kaynaklara sahip olması, çocuklarının sağlık, gelişim ve refahı hakkında daha bilinçli olmalarına neden olmuş olabilir.

Ebeveynlerin medeni durumları, onların çocuk ihmal ve istismar farkındalıklarını etkilemektedir. Bu çalışmada, tek ebeveynlerin EFİÇÖ toplam ölçek puan ortalamalarının, evli ebeveynlere göre daha düşük olduğu saptanmıştır (p=0.001, Tablo 3). Yapılan çalışmalarda, tek ebeveynlerin, çocuk ihmali ve istismarı için risk faktörü oluşturduğunu, evli ebeveynlerin çocuk ihmali ve istismarı konusunda daha bilinçli olduğunu göstermektedir.^{37,38} Bu bulgu evli olan ebeveynlerin birbirlerine yardımcı olma ve sorumluluk paylaşımı yapma fırsatları olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Ebeveynlerin yaşadıkları yerin sosyoekonomik durumu ve kültürel özellikleri, onların çocuk ihmal ve istismar farkındalığını etkileyebilir. Bu çalışmada, ilçede yaşayan ebeveynlerin EFİÇÖ toplam ölçek puan ortalamalarının, il merkezinde yaşayan ebeveynlere göre daha düşük olduğu saptanmıştır (p= 0.017, Tablo 3). İlde ikamet eden ebeveynlerin ilçede ikamet eden ebeveynlere göre çocuk ihmali ve istismarı konusunda daha fazla bilgi edinme fırsatlarının olması sebebiyle çocuklarını daha bilinçli yetiştirdikleri ve çocuk ihmal ve istismarına yönelik farkındalıklarının daha fazla olduğu düşünülmektedir. İlçede yaşayan ailelerin çeşitli imkânlara ulaşabilmesi, ilde ikamet eden ailelere göre daha kısıtlıdır. Bu kısıtlılığa bağlı farkındalıkların daha az olabileceği düşünülmektedir. Çocuk istismarı ve ihmalinin önlenmesi için, öncelikle ebeveynlerin bu konuda

farkındalıklarının olması önemlidir.

Yapılan çalışmalar, düşük sosyoekonomik düzeydeki ebeveynlerin, çocuk ihmal ve istismarı açısından riskli grupta olduğunu, ebeveynlerin çocuk istismar ve ihmal belirtilerini fark etme ve çocuklarına yeterince özen gösterme konusunda daha az hassas olduklarını göstermektedir.^{6,16} Bu çalışmada, gelir durumunu iyi ve çok iyi olarak algılayan ebeveynlerin diğer ebeveynlere göre EFİÇÖ toplam ölçek puan ortalamalarının daha yüksek olduğu saptanmıştır (p<0.001, Tablo 3). Daha yüksek gelirli ebeveynlerin çocuklarına daha iyi bakabilmeleri için daha fazla kaynakları olduğu ve bu kaynakları olası stresörlerin önüne geçmek ve daha fazla imkân ve bilgiye erişmek için kullandıkları düşünülmektedir. Bunun yanı sıra, yüksek gelirli ebeveynlerin daha yüksek eğitim düzeyleri olabileceği düşünüldüğünden, bu durum çocuk istismarı ve ihmali konusunda daha bilinçli olmalarına neden olabilir.

Ebeveynlerin, çocuk ihmal ve istismar farkındalıklarının az olması, olası çocuk ihmal ve istismar riskini arttırabilir. Bu çalışmada, okul öncesi çocukların %10.0'ı kronik bir hastalığa sahiptir (Tablo 1). Çocuklarda kronik bir hastalığın varlığı çocuk ihmal ve istismarı açısından risk oluştursa da³⁹ bu çalışmada, çocuklarında kronik bir hastalık olan ebeveynlerin, EFİÇÖ toplam ölçek puan ortalamalarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (p=0.023, Tablo 3). Kronik hastalığı olan çocuğa sahip ebeveynlerin çocuklarını kaybetme korkusu ve hastane deneyimleri, çocuk bakımı konusunda daha hassas ve araştırmacı olmalarına, daha fazla bilgi sahibi olmalarına ve çocuklarına daha çok dikkat etmelerine neden olabilir. Bu durum, ebeveynlerin çocuk ihmal ve istismar konusunda farkındalıklarının daha yüksek olmasına neden olmuş olabilir.

Okul öncesi dönem gibi çocuk gelişiminin önemli bir evresinde, çocuk tarafından yaşanabilecek her türlü ihmal ve istismar, etkileri bakımından hem çocuğa hem de topluma büyük zararlar verecektir. Olası ihmal ve istismar vakalarının önüne geçmek için ebeveynlerin, çocuk ihmal ve istismarına yönelik farkındalıklarını arttırmak önem arz etmektedir. Hemşirelerin, olası ihmal ve istismar açısından riskli olabilecek çocuk ve aileleri öngörebilmesi, erken dönemde tanınması ve olası olumsuzlukların giderilmesinde farkındalıklarının artırılmasında önemli bir konumda olduğu düşünülmektedir. Hemşirelerin de içinde yer aldığı multidisipliner ekip anlayışıyla alınacak önlemler, önemli bir halk sağlığı sorunu olan çocuk ihmal ve istismar oranlarını azaltmada kritik bir öneme sahiptir.

Bu çalışma, 3-6 yaş çocuğu olan ebeveynlerle sınırlıdır. Çalışma ebeveynlerin kişisel değerlendirmelerine bağlı anket ve ölçek sorularına verdikleri yanıtlarla sınırlı olup, verilerin pandemi sürecinde online olarak toplanması araştırmanın diğer sınırlılıkları arasında yer almaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada babaların, eğitim ve gelir düzeyi düşük, genç yaş (20-25 yaş), tek ebeveyn, ilçede yaşayan ebeveynlerin çocuklarına yönelik ihmal ve istismar farkındalıklarının daha az olduğu tespit edilmiştir. Pandemi döneminin getirmiş olduğu yeni şartlar ebeveynlerin çocuklarına karşı tahammülünü azaltmıştır. Bu nedenle pandemi gibi olağanüstü durumlar dâhil

tüm krizli süreçlerde ebeveyn tahammülü, çocuk istismarı ve ihmali yönünden dikkat edilmesi gereken bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Sağlık profesyonellerinin, ebeveynlerin çocuk ihmal ve istismarı farkındalıklarını arttırmaya ve çocuklarıyla etkin iletişime geçebilmelerine yönelik eğitim ve danışmanlık vermesi önerilebilir.

Etik Komite Onayı: Araştırmanın yürütülebilmesi için Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu'ndan (12.02.2021 tarih ve 2100006059 sayılı) onay alınmıştır.

Bilgilendirilmiş Onam: Araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden ebeveynlerden elektronik ortamda onam alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir- FY, ZÇ; Tasarım-FY, ZÇ; Denetleme-FY, ZÇ; Kaynaklar-FY, ZÇ; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi-FY, ZÇ; Analiz ve/veya Yorum-FY, ZÇ; Literatür Taraması-FY, ZÇ; Yazıyı Yazan-FY, ZÇ; Eleştirel İnceleme-FY, ZÇ.

Çıkar Çatışması: Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir

Finansal Destek: Bu araştırma, herhangi bir finansman kuruluşundan/sektörden destek almamıştır.

Teşekkür: Çalışmaya gönüllü olarak katılan tüm ebeveynlere teşekkür ederiz.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval was received for this study from the Non Invasive Research Ethics Committee of Nevşehir Hacı Bektaş Veli University (Date: 12.02.2021, Number: 2100006059)

Informed Consent: Electronic consent was obtained from parents who voluntarily agreed to participate in the research.

Peer-review: Externally peer-reviewed

Author Contributions: Conceptualization-FY, ZÇ; Design-FY, ZÇ; Supervision - FY, ZÇ; Sources-FY, ZÇ; Materials-FY, ZÇ; Data Collection and/or Processing - FY, ZÇ; Analysis and/or Interpretation-FY, ZÇ; Literature Review-FY, ZÇ; Written by-FY, ZÇ; Critical Review - FY, ZÇ.

Declaration of Interest: The authors declare that there is no conflict of interest.

Funding: This research did not receive support from any funding agency/industry.

Acknowledgements: We thank all parents who voluntarily participated in the study.

KAYNAKLAR

1. Eken M.Çocuk istismarına iletişimsel yaklaşım: Sınıf öğretmenlerinin iletişimsel deneyimleri ve yeterlilikleri üzerine bir inceleme. *SUSBED* 2021;2021(45):125-143. doi:10.52642/susbed.894296.
2. Çavuş Bekce FÖ, Çalış N. İhmal ve istismarı önleme-ye yönelik çocuk koruma politikalarında uzmanlaşmış koruyucu aile modelinin yeri. *Toplum ve Sos. Hizmet.* 2021;32(4):1565-1586. doi:10.33417/tsh.900655.
3. Özgentürk İ. Çocuk istismarı ve ihmal. *Journal of Human Sciences* 2014;11(2):265-278. doi:10.14687/ijhs.v11i1.2943.
4. Ezen M, Açıkgöz A. Çocukların örselenmesine anne-

- lerin örselenme yaşantısının etkisi. *Kocaeli Med J.* 2017;6(3):13-21.
5. Ünal HB, Boz M. Ebeveyn Çocuk İhmal ve İstismarı Farkındalık Ölçeği'nin geliştirilmesi ve uygulanması. [Yüksek lisans tezi]. Ankara: Hacettepe Üniversitesi; 2017.
 6. Çalışkan Z, Evgin D, Musalli E, Akşit B, Durgun ÖN, Türe N. Annelerin çocuklarına yönelik istismar-ihmal davranışları ve etkileyen faktörler. *J Curr Pediatr.* 2019;17(3):387-399.
 7. Tar E, Çetintaş B, Atik D. Covid-19 pandemi sürecinde çocuk istismarı. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilim Derg.* 2022;11(1):371-378.
 8. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2019 Raporu. Çocuk istismarı istatistikleri 2019. <https://www.tuik.gov.tr/>. Erişim tarihi: 02 Ocak 2023.
 9. Şiddeti Önleme ve Rehabilitasyon Derneği (İMDAT). Çocuk istismarı raporu 2016. <https://www.imdat.org/raporlarimiz>. Erişim tarihi: 05 Ocak 2023.
 10. Uysal Toraman A, Kısa Ö. Covid-19 salgınının çocuklar üzerindeki olası etkileri: İstismar ve ihmal boyutu. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Derg.* 2022;15(1):68-77. doi:10.46483/deuhfed.890117
 11. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF). [https://www.unicef.org/media/65991/file/Technical note: Protection of children during the coronavirus disease 2019 \(Covid-19\) pandemi c.pdf](https://www.unicef.org/media/65991/file/Technical_note_Protection_of_children_during_the_coronavirus_disease_2019_(Covid-19)_pandemi_c.pdf). Erişim tarihi: 12 Aralık 2022.
 12. Kovler ML, Ziegfeld S, Ryan LM, et al. Increased proportion of physical child abuse injuries at a level I pediatric trauma center during the Covid-19 pandemic. *Child Abuse Neglect* 2021; 116: 104756. doi:10.1016/j.chiabu.2020.104756.
 13. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (United Nations Children's Fund- UNICEF) 2020. <https://www.unicef.org/>. Erişim tarihi: 10 Ekim 2022.
 14. Aslan F, Timur S, Pakiç I. Covid-19 pandemisinden etkilenen çocuk istismar olgularının değerlendirilmesi. *Bull Leg Med.* 2020;25:40-47.
 15. Abramson A. How covid-19 may increase domestic violence and child abuse. American Psychological Association 2020. <https://www.apa.org/topics/covid19/domestic-violence-child-abuse>. Erişim tarihi: 7 Ağustos 2022.
 16. Barboza GE, Schiamburg LB, Pacht L. A spatiotemporal analysis of the impact of Covid-19 on child abuse and neglect in the city of Los Angeles, California. *Child Abuse Neglect* 2021; 116: 104740. doi:10.1016/j.chiabu.2020.104740.
 17. Abedi V, Olulana O, Avula V, et al. Racial, economic and health inequality and covid-19 infection in the united states. *J Racial Ethn Health Disparities* 2021;8(4):732-742. doi:10.1007/s40615-020-00833-4.
 18. Agrawal N, Kelley M. Child abuse in times of crises: lessons learned. *Clinical Pediatric Emergency Medicine* 2020;21(3):100801. doi:10.1016/j.cpe.m.2020.100801.
 19. Svensson L, Bergman AK. Sweden, country context: Key facts and figures. In: Dominelli L, eds. Covid-19 and social work: A collection of country reports. *Covid-19 Social Work Research Forum.* 2020 July 2020.
 20. Mohler G, Bertozzi AL, Carter J, et al. Impact of social distancing during Covid-19 pandemic on crime in Los Angeles and Indianapolis. *J Crim Just.* 2020;68:101692. doi:10.1016/j.jcrimjus.2020.101692.
 21. Parkinson D. Investigating the increase in domestic violence post disaster: an Australian case study. *J Interpers Violence.* 2019;34(11):2333-2362. doi:10.1177/0886260517696876
 22. Beland LP, Brodeur A, Haddad J, Mikola D. Covid-19, family stress and domestic violence: Remote work, isolation and bargaining power. *Iza Institute of Labor Economics* 2020;13332:10-16.
 23. Barış İ, Taylan, H. Küresel salgın sürecinde türkiye'de aile içi sorunlar. *Nosyon Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Derg.* 2020; Gürsoy Akça Özel Sayısı:13-32.
 24. Türkkkan T, Odacı H, Bülbül K. Çocuk istismarı ve ihmalini anlamak: Ekolojik bir yaklaşım. *Toplum Sos Hizmet.* 2021;32(2):709-728. doi:10.33417/tsh.847467.
 25. Kandır A, Alpan UY. Okul öncesi dönemde sosyal-duygusal gelişime anne-baba davranışlarının etkisi. *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Derg.* 2008;4(14):33-38. doi:10.21560/spcd.50742.
 26. Başbakkal Z, Sönmez S, Şen Celasin N, Esenay F. 3-6 Yaş grubu çocuğun akut bir hastalık nedeniyle hastaneye yatışa karşı davranışsal tepkilerinin belirlenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Derg.* 2010;7(1):456-468.
 27. Şenol FB. Okul öncesi dönemde çocuğu olan ebeveynlerin çocuk ihmal ve istismarına yönelik farkındalıklarının ve istismarın etkilerine yönelik bilgilerinin incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Derg.* 2021;21(82):559-571. doi:10.17755/esosder.1015552.
 28. Aktay M. İstismar ve ihmalin çocuk üzerindeki etkileri ve tedavisi. *Gelişim ve Psikoloji Derg.* 2020;1(2):169-184.
 29. Kaplan B, Çalışkan Z, Evgin D. Türkiye'de çocuk istismar ve ihmaline ilişkin hemşirelik alanındaki lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Nevşehir Bilim ve Teknoloji Derg.* 2020; 9(2):135-141. doi:10.17100/nevbittek.700304.
 30. Ünal HB, Boz M. Development of the child neglect and abuse awareness scale for parents and its relationship with various variables. *International Electronic Journal of Elementary Education* 2020;13(1). doi:10.26822/iejee.2020.170.
 31. Toprak Ergönen A, Biçen E, Ersoy G. Covid-19 salgınında ev içi şiddet. *Bull Leg Med.* 2020;25(özel sayı): 48-57. doi:10.17986/blm.2020.v25i.1408.
 32. Sarı I, Aytar AG. Emniyet örgütünde görevli annelerin fiziksel çocuk istismar potansiyellerinin belirlenmesi ve istismarla ilgili aile eğitim programının etkililiği. *Akademik Bakış Derg.* 2015;51:72-87.
 33. Uslu RI, Kapci EG, Yildirim R, Oney E. Sociodemographic characteristics of Turkish parents in relation to their recognition of emotional maltreatment. *Child Abuse Neglect* 2010;34(5):345-353. doi:10.1016/j.chiabu. 2009.09.013.

34. Koçak C, Büyükgönel L. Toplumdaki bireylerin çocuk istismarı ve ihmeline yönelik bilgi ve görüşleri. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Derg.* 2003; 4(1):89-104.
35. Pekdoğan S. Annelerin istismar potansiyellerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Ege Eğitim Derg.* 2016;17(2):425-441. doi:10.12984/egeefd.280752.
36. Karasu F, Bilgen FG. Anneleri tarafından çocuklara uygulanan duygusal ve fiziksel istismar/ihmal davranışları. *Sosyal Bilimler Derg.* 2017;7(13):22-34.
37. Oral R, Can D, Kaplan S, et al. Child abuse in Turkey: An experience in overcoming denial and a description of 50 cases. *Child Abuse Neglect* 2001; 25(2):279-290. doi:/10.1016/S0145-2134(00)00241-6.
38. Polat O. Tüm boyutlarıyla çocuk istismarı-tanımlar. *Seçkin Yayıncılık* 2007;59-290.
39. Kılıç A, Özçetin M. Çocuk istismarı ve ihmali önlemede kanıta dayalı yaklaşımlar. *Fırat Tıp Derg.* 2018;23:107-112.

